

Долу прагматизмът!

Публикувано от **mOn** на 11.03.2010

Долу прагматизмът!

(есе)

Според проучване на "Галъп" 78% от българите смятат, че най-важната задача пред страната е да оправи икономиката. С този своеобразен индекс на прагматизъм България е на първо място дори пред Русия или Албания. Двойно по-малко американци и тройно по-малко японци поставят тази сфера на първо място в националните си приоритети.

Ще кажете - икономиката им върви, какво има да я мислят? Но у нас подобна нагласа не съпътства само периодите на криза. Нима Живков не управляваше от името на мазето, пълно с буркани? По-скоро България е в плен на поредната идеология на икономизма, този път дошла не от изток, а от запад.

Марксистите ни повтаряха десетилетия наред: базата е по-важна от надстройката, коремът - от духа, производството от политиката. За един интелектуалец от началото на века в това сигурно е имало известна еротика. Представете си го - някакви хора говорят за възвишени неща, за наука, религия, морал, а вие смело заявявате: Всъщност всичко това са подли измами на господстващите, всъщност първо всеки иска да се нахрани. Каква цинична, твърда, мъжка позиция! Но направете от нея държавна политика и нещата неизменно стигат до абсурда, който познаваме: монументални производствени мощности, управлявани от средновековна администрация, развивани от скодоумна наука, раздирани от двоен морал.

На какво ще обрече България съвременният либерален икономизъм, превърнат в официална религия след 1989 г.? Всичко за фронта на печалбата, всичко за победата на бизнеса, другото после. А който спечели, е свободен човек, вдига си шапката и става банкер в Сингапур. Представете си страната след 100 години летеж по тази тангента: едно скучно, грозно място, населено с хазаи, търговци и координатори на хуманитарни проекти, където човек спира да пие и пусне една вода на път за Истанбул.

Такава сакрализация икономиката не е познавала в други епохи. Тя е била неразчленима от общите ценностни нагласи, неотделима от борбата за власт, идеите за добро и справедливост, отношението с Бога, традицията и т.н.

В началото на века Макс Вебер, един от големите опоненти на Маркс, показва, че в модерността отделните обществени сфери имат тенденцията да се обособяват и да действат като автономни системи, подчинени на собствена логика, свои правила, критерии, форми на легитимност. Политиката се откъсва от икономиката, науката от изкуството, образованието от религията - подобно на галактиките след Големия взрив всяка сфера необратимо се отдалечава от първоначалния топъл общностен център.

В така раздробения свят човекът се чувства неуютно: на духовния му хоризонт вече няма една безспорна отправна точка. Вече няма писание, където е казано и как да се храни, и как да произвежда, и как да води полов живот и кому да се кланя. Самото му поведение е разбито между различни социални логики, които често си противоречат. Например в икономическата сфера мислиш за печалба, но в политическата се представяш като безкористен; в научната сфера си рационален, в сферата на изкуството безумстваш.

Решението на модерния човек е всъщност дълбоко немодерно: той просто митологизира една от обособилите се сфери, натоварвайки я с ролята на онзи свещен синкретичен център, който историческият прогрес му е отнел. Щом вече няма Бог, какво ни остава освен отново да си правим идоли. Ето го и обяснението на фетишизма на нашия век. Икономиката ще стане фундамент на обществото за марксисти и либерали. Ленинисти, фашисти, нацисти, маоисти ще стоварят всичко върху плещите на политиката. Прогресисти, футуристи и други мечтатели вярват в науката. Фундаменталисти търсят спасение в измислена, чиста религия, откъсната от съвременните обществени практики. Авангардът се кълне в изкуството заради самото изкуство и т.н.

Заедно с това митът за икономиката като начало на всички неща се оказва особено жилав. Той лесно се съчета с простата идея за щастието като консумация, въведена в развиващите се страни с процеса на глобализацията. Да го кажем по-просто: светът е станал прозрачен, народите вече виждат какво има в чинията на съседа. Оттук завистта се превръща във вектор на социалните процеси. Уравнението гласи: хубаво е да имаме повече. Следователно легитимна е онази власт, при която може да имаме повече неща. Добра е онази наука, която дава икономически резултати. Хубаво е изкуството, което се купува от най-много хора. Правилно е решението, което насърчава производството. Всичко се върти около парите и тези, които ги имат или знаят как да ги направляват. Останалите, които завиждат кръжат около тях.

Ето в такъв балзаковски свят се озовахме след 1989 г.: промяната се състоеше само в това, че един комунистически колективен прагматизъм бе разбит на 8 милиона индивидуални прагматизъмчета. Първият бе подкрепян със съветския пример. А този сега се опира на капитализма, но възприеман като изискан коктейл, наблюдаван през стъклото от гладни скитници. Всъщност те само забелязват колко пъти се придвижват нагоре-надолу адамовите ябълки на гостите вътре.

Икономическият мит - стожер на онова, което американците нарекоха "нов световен ред", а техните европейски критици "ново световно безредие" - направи огромни пакости. Как да оценим щетите, които обществото ни понесе от отказа си да постави принципа на справедливостта и възмездията над конюктурните икономически императиви на "първоначалното натрупване на капитала"? Девет години кражби и апатия поради надменното подценяване на морала и правото в

името на материалното благоденствие, на “надстройката” в името на “базата”. Как да изчислим икономическите загуби на десетилетната безгръбначна, прагматична политика на Живков за международния имидж на страната? Или да вземем сферата на образованието - вторична, по логиката на икономистите, обслужваща далеч по-важната сфера на стоките, парите, борсите. Стига се дотам българският студент да бъде на нивото на европейски гимназист, преподавателите да работят на пет места, за да оцелеят, учебните заведения да приличат на конюшни. Уравнението “банките са по-важни” ще направи така, че в последна сметка инвестиции ще дойдат, но вече няма да има туземци, които да умеят да си послужат с тях.

Как смятате, кой е привлякъл повече инвестиции в Албания - финансовите министри или световно известният писател Исмаил Кадаре? На кое повече се дължи стабилността на долара: на икономиката, на световната дипломация на САЩ или на военната мощ на Пентагона? В модерното общество просто няма повече и по-малко важни сфери и всяка от тях е заради себе си, заради собствения си принцип. Другото е идеология на новите елити, които опитват да си създадат легитимност с простите формули на новия глобален икономически консенсус. И колкото по икономическо е поведението, колкото по-бързо циркулират капиталите, колкото по-изчистен от “иррационални” ценностни окраски е езикът на брокери, съветници и бизнесмени, толкова по-скоро тази икономика ще се препъне подобно на Киплинговата стоножка, която решила да се замисли как така съумява да ходи на сто крака.

Прагматичната нагласа на българина е страшна, защото политиките са принудени да играят само с нея. Ако избирателят ти е нечувствителен към неща като морал или справедливост, истина или красота, солидарност или чест, естествено е да му говориш за празните тенджери и за онези, които ще ги напълнят. А всички други важни аспекти на модерното общество ще останат за чужбина, онази, в която децата на електората мечтаят да заминат. А за щастието, достойнството, социалната справедливост, смисъла на живота - на всички тях икономизмът ще ви даде бърз и еднозначен отговор - отговор, който ще даде повод на българина още дълго да окайва в мазохистичен унес своята участ. Питайте го кога най-сетне смята да живее и той неизменно ще отговори: Ох, чакай да оправим първо икономиката... Със същото извинение чакахме истинския живот през 45-те години от първата фаза на комунизма, с него го чакаме и днес.[1]

[1] Текстът е по повод проведения в София международен научен форум, посветен на социолога Макс Вебер.